

КОНСТАНТИН ПАУСТОВСКИ ЖИВОТЪТ НА АЛЕКСАНДЪР ГРИН

Превод от руски: Елка Хаджиева, 1967

chitanka.info

Писателят Грин — Александър Степанович Гриневски, почина през юли 1932 година в Стар Крим — малък град, зашумен от вековни орехови дървета.

Тежък бе животът за Грин. Всичко сякаш нарочно се нареждаше така, че да направи от него престъпник или озлобен еснаф. Непонятно беше как този мрачен човек пренесе през мъчителното си съществуване, без да опетни, дарбата на могъщото си въображение, чистотата на чувствата и срамежливата си усмивка. Биографията на Грин е безпощадна присъда над човешките отношения преди революцията.

Стара Русия жестоко дарява Грин — още от детски години тя го лишава от любов към действителността. Всичко наоколо му е страшно, животът — непоносим, същинска дива саморазправа. Грин не загива, но недоверието му към действителността не го напуска до края на живота. Той винаги се опитва да избяга от нея, като счита, че е по-добре да се живее с неуловими сънища, отколкото с „измета и калта“ на всекидневието.

Грин започва да пише и създава в книгите си свят на весели и смели хора, прекрасна земя, пълна с ароматни храсти и слънце — земя, ненанесена на картата, и удивителни събития, замайващи главата като глътка вино.

Винаги съм забелязвал — пише Максим Горки в книгата си „Моите университети“, — че на хората се харесват интересните разкази само защото им дават възможност да забравят за малко тежкия си, но привичен живот.

Тези думи напълно се отнасят за Грин.

Руският живот е стегнат за него в рамките на еснафската Вятка, мръсното занаятчийско училище, нощните приюти, непосилния труд, затвора и хроническия глад. Но някъде зад чертата на сивия хоризонт блестят страни, създадени от светлина, морски ветрове и цъфтящи треви. Там живеят хора, загорели от слънцето — златотърсачи, ловци, художници, неуниващи скитници, самоотвержени жени, весели и нежни като деца, и преди всичко моряци.

Да живее без вярата, че такива страни цъфтят и шумят някъде из океанските острови, било за Грин твърде тежко, понякога непоносимо.

Дойде революцията. Тя разклати много от това, което потискаше Грин — зверския строй на предишните отношения между хората, експлоатацията, индивидуализма, — всичко, което караше Грин да бяга от живота в света на сънищата и книгите.

Грин искрено се радваше на идването ѝ, но прекрасните далечини на новото бъдеще, призовано към живот от революцията, не бяха още ясно видими, а Грин принадлежеше към хората, които страдат от вечно нетърпение.

Революцията не дойде в празнична премяна, а дойде като пращен боец, като хирург. Тя разора хилядолетните пластове на мухлясалия бит.

Светлото бъдеще се струваше на Грин твърде далечно, а той искаше да го почувствува още сега, незабавно. Той искаше да диша чистия въздух на бъдещите градове, шумни от зеленина и детски смях, да влиза в къщите на бъдещите хора, да участва заедно с тях в увлекателни експедиции, да живее редом с тях разумен и весел живот.

Действителността не можеше веднага да даде това на Грин, Само въображението можеше да го пренесе в желаната обстановка, в кръга на най-необикновени събития и хора.

Вечното, почти детско нетърпение, желанието веднага да види крайния резултат на великите събития, съзнанието, че е още далече дотогава, че преустройването на живота е продължителна работа, всичко това предизвикваше досада у Грин.

По-рано той беше краен в своето отричане на действителността, сега беше краен във възискателността си към хората, създали новото общество. Той не забелязваше стремителния ход на събитията и мислеше, че те настъпват непоносимо бавно.

Ако социалистическият строй бе разцъфтял като в приказка за една нощ, то Грин щеше да изпадне във възторг. Но той не умееше и не искаше да чака. Очакването му навяваше скука и разрушаваше поетическия строй на неговите усещания. Може би и това да е причината за малко понятната за нас отчужденост на Грин от времето.

Грин умря на прага на социалистическото общество, без да знае в какво време умира. Той почина твърде рано.

Смъртта го завари в самото начало на душевен прелом. Грин беше почнал да се вслушва и внимателно да се вглежда в действителността. Ако не беше смъртта, то може би той щеше да влезе в редиците на нашата литература като един от най-своеобразните писатели, органически слели реализма със свободното и смело въображение.

Бащата на Грин — участник в Полското въстание през 1863 година, бил заточен във Вятка; работи там като счетоводител в болницата, пропива се и умира в нищета.

Синът му Александър — бъдещият писател, расте мечтателно, нетърпеливо и разсеяно момче. Увлечал се от много неща, но нищо не довеждал докрай. Зле се учел, но до захлас четял Майн Рид, Жул Верн, Густав Емар и Луи Жаколио.

„Думите «Ориноко», «Мисисипи» и «Суматра» звучаха за мен като музика“ — говори по-късно Грин за онова време.

Сегашните младежи трудно ще разберат как неотразимо въздействаха тези писатели на децата, израсли в някогашния затънтен руски край.

За да се разбере това — казва Грин в своята автобиография, — трябва да се познава провинциалният бит на онова време, битът на затънтеното градче. Най-добре от всичко предава тази обстановка на напрегната мнителност, на фалшиво самолюбие и срам Чеховият разказ „Моят живот“. Когато четях този разказ, сякаш четях тъкмо за нашата Вятка.

Осемгодишен, Грин започнал упорито да мисли за пътешествия. Жаждата да пътува той запазва до самата си смърт. Всяко пътуване, и най-незначителното, предизвиква у него дълбоко вълнение.

От малък Грин притежава много точно въображение. Когато става писател, той си представя несъществуващите страни, където става действието на неговите разкази, не като мъгляви пейзажи, а като добре изучени, стотици пъти обходени места.

Той можеше да нарисува подробно картата на тези места, можеше да отбележи всеки завой на пътя и характера на

растителността, всяка извивка на реката и разположението на къщите, най-после можеше да изброи всички кораби, спрели в несъществуващите пристанища, с всичките им морски особености и качествата на безгрижния и жизнерадостен корабен екипаж.

Ето пример за такъв точен несъществуващ пейзаж. В разказа „Колонията Ланфиер“ Грин пише:

На север като неподвижно зелено стадо тъмнееше гората, обкръжавайки до хоризонта верига варовикови скали, изпъстрени с дълбоки пукнатини и петна от хилави шубраци.

На изток зад езерото лъкатушеше бялата нишка на пътя, водещ към града. Отстрани на пътя тук-таме стърчаха дървета, които изглеждаха малки като стръкове салата.

На запад, като обграждаше насечената от долове и хълмове равнина, се простираше синята, блестяща от бели искри повърхност на океана.

А на юг от средата на полегатата долинка, където пъстрееха къщи и ферми, заобиколени с безразборно насадена зеленина, се простираха косите четириъгълници на плантациите и на разораните ниви на колонията Ланфиер.

От ранни години Грин е уморен от безрадостното съществуване. В къщи постоянно биели момчето. Дори болната му, измъчена от къщната работа майка с някакво странно удоволствие се надсмивала над сина си с песничката:

Във неволя, по неволя, като куче животувай!

Измъчвах се, като я слушах — казваше Грин, — защото песента се отнасяше за мен и предричаше моето бъдеще.

Бащата записал много трудно Грин в реалното училище.

От училището го изключили заради невинни стихове за класния наставник. Баща му жестоко го набил, а после няколко дни изтърквал прага на училищния директор, унижавал се, ходил при губернатора, молил да не изключват сина му, но нищо не помогнало.

Бащата се опитал да настани Грин в гимназията, но там не го приели. Градът бил вече издал на малкото момче неписан „вълчи билет“^[1]: Наложило се да го дадат в градското училище.

Майка му умряла. Бащата наскоро се оженил за вдовицата на един клисар. Мащехата родила дете.

Животът течал както и преди, без каквито и да било събития в тясната бедняшка квартира сред мръсни пелени и груби кавги. В училището господствували зверски свади, а киселият мирис на мастило се набивал здраво в кожата, косите и в износените ученически блузи.

Момчето трябвало за няколко копейки да преписва на чисто сметките на градската болница, да подвързва книги, да лепи книжни фенери за илюминацията по случай „възкачването на престола“ на Николай II и да преписва роли за артистите от провинциалния театър.

Грин беше от ония хора, които не умеят да се нареждат в живота. При нещастия той се объркваше, криеше се от хората, срамуваше се от бедността си. Богатата фантазия мигновено му изменяше още при първото стълкновение с тежката действителност.

Вече в зрели години, за да се отърве от немотията, Грин измислил да лепи кутии от шперплат и да ги продава на пазара. Това ставало в Стар Крим, където с голям труд биха могли да се продадат една-две кутии. Също тъй безпомощен е бил и опитът му да се избави от глада. Той си направил лък, отивал с него в покрайнините на Стар Крим и стрелял по птиците с надеждата да убие поне една и да хапне прясно месо. Но и от това, разбира се, не излязло нищо.

Както всички несретници, Грин винаги се надявал на случая, на неочакваното щастие.

С мечти за „ослепителен случай“ и радост са изпълнени всичките разкази на Грин, но най-много от всички повестта му „Корабът е алени платна“. Характерно е, че тази пленителна и приказна книга Грин обмисля и започва да пише в Петроград през 1920 година, когато след прекарания петнист тиф скита по вледенения град

и всяка нощ търси ново място за нощуване у случайни, малко познати хора.

„Корабът с алени платна“ е поема, утвърждаваща силата на човешкия дух, цялата озарена като от утринно слънце с любов към живота, към душевната младост и с вярата, че човекът в порива си към щастие е способен да извършва чудеса със собствените си ръце.

Унило и еднообразно течал животът му във Вятка, докато чрез пролетта на 1895 година Грин видял на пристанището файтон и в него двама ученици от морското училище в бяла моряшка форма.

Спрях се — пише за тази случка Грин — и гледах като омагьосан гостите от тайнствения за мене прекрасен свят. Не им завиждах. Изпитвах възторг и копнеж.

Оттогава мечтите за моряшка служба, за „живописния труд на мореплаването“ завладели Грин с особена сила. Той се готвел да замине за Одеса.

Грин бил в тежест на семейството си. Бащата намерил отнякъде двадесет и пет рубли за път и набързо се сбогувал с мрачния си син, който никога не изпитал ни бащина милувка, ни любов.

Грин взел със себе си акварелните бои — бил сигурен, че ще рисува с тях нейде в Индия, по бреговете на Ганг, — взел и бедняшкия си багаж и напълно объркан, но ликуващ напуснал Вятка.

Дълго виждах сред тълпата на пристанището — разказва за това си заминаване Грин — смутеното беловласо лице на баща ми. А аз бленувах за море, изпълнено с платноходи.

В Одеса Грин за пръв път се срещнал с морето — с онова море, което после залива с ослепителна светлина страниците на неговите разкази.

За морето са написани много книги. Цяла плеяда писатели и изследователи са се опитали да предадат необикновеното, шесто

чувство, което може да се нарече „чувство за морето“. Всички те възприемат морето различно, но по страниците на нито един от тези писатели не шумят и не се преливат в багри такива празнични морета като у Грин.

Грин обича не толкова морето, колкото измислените от него морски крайбрежия, където е събрано всичко, което той смята за най-привлекателно в света: архипелази от легендарни острови, пясъчни дюни, обрасли с цветя, пенеста морска далечина, топли лагуни, блестящи като бронз от изобилие на риба, вековни гори, смесващи с мириса на соления бриз и мириса на буйна зеленина, и най-последно уютни крайморски градове.

Почти във всеки разказ на Грин се срещат описания на несъществуващите градове — Лис, Зурбаган, Гел-Гю и Хертон.

В облика на тези измислени градове Грин е вложил чертите на всички видени от него пристанища на Черно море.

Мечтата била постигната. Морето лежало пред Грин като път на чудесата, но старото вятско минало тутакси напомнило за себе си. Грин с особена острота почувствувал край морето своята безпомощност, непотребност и самота.

Този нов свят не се нуждаеше от мен — пише той. —
Чувствувах се стеснен и чужд тука, както и навсякъде.
Беше ми малко тъжно.

Морският живот веднага показал на Грин опаката си страна.

Цели седмици бродел той по пристанището без работа и плахо молел капитаните да го вземат за моряк на параходите си, но или грубо му отказвали, или му се изсмивали в очите — какъв моряк можело да излезе от хилавия момък с мечтателните очи.

Най-последно „провървяло“ на Грин. Взели го като ученик без заплата на един параход, пътуващ от Одеса за Батум. Той направил с него два есенни рейса. От тези рейсове у Грин останал споменът само за Ялта и за хребета на Кавказките планини.

Светлините на Ялта ми направиха най-силно впечатление. Светлините на пристанището се сливаха със светлините на чудния град. Параходът се приближаваше към вълнолома под ясните звуци на оркестъра в градината. Прелетя мирис на цветя, лъхнаха и топли пориви на вятър. Отдалече се чуваха гласове и смях.

Останалата част на рейса съм забравил, освен неизчезващото шествие на снежните планини от хоризонта. Техните върхове, протегнали се чак до небето, даже отдалече показваха покоя на грамадните светове. Това беше верига от високо възнесени страни на блеснало от ледове мълчание.

Скоро капитанът свалил Грин от парахода. Не можел да заплаща храната си.

Един богаташ, собственик на херсонски дубок^[2], го взел като помощник на шхуната си и го третирал като куче. Грин почти не спял. Вместо възглавница господарят му дал счупена керемиди. В Херсон го захвърлили на брега, без да му платят.

От Херсон Грин се върнал в Одеса, работил по пристанищните складове като маркировач и направил единствения си задграничен рейс до Александрия, но поради спречкване с капитана бил уволнен от парахода.

От целия си живот в Одеса Грин запазил хубав спомен само за работата си в пристанищните складове.

Обичах ароматния мирис на склада, обичах да усещам около себе си изобилието на стоки, особено на лимоните и портокалите. Всичко дъхаше — ванилията, фурмите, кафето и чаят. Смесено с мразовития мирис на морската вода, въглищата и нефта, тук беше чудно хубаво да се диша, особено ако грееше слънце.

Уморен от одеския живот, Грин решил да се върне във Вятка. До вкъщи пътувал контрабанда. Последните двеста километра той трябвало да извърви пеша по киша — било дъжделиво.

Във Вятка бащата попитал Грин къде е багажът му.

— Багажът ми остана на пощенската станция — излъгал той, — нямаше файтон.

Баща ми — пише Грин — жално се усмихна и с недоверие замълча, а на другия ден, когато разбра, че нямам никакъв багаж, ме попита (от него силно миришеше на ракия):

— Защо лъжеш? Вървял си пеша. Къде е багажът ти? Съвсем си свикнал да лъжеш!

Пак се започнал проклетият вятски живот.

После идват години на безплодни търсения на някакво място в живота или, както било прието да се изразяват в еснафските семейства, търсене на „занятие“.

Грин станал теляк в банята на гара Мураша край Вятка, писар в канцеларията, пишел в кръчмата молби на селяните до съда.

Не издържал дълго време във Вятка, заминал за Баку. Животът в Баку бил така отчайващо тежък, че Грин запазил за него спомен като за непрекъснат студ и мрак. Той не запомнил подробности.

Живял от случайна, нищожно заплатена работа: набивал колове в пристанището, чистел боята от стари параходи, товарел дървен материал или заедно с босяците се наемал да гаси пожарите по нефтените кули. Изнемогвал от малария в рибарските артели и едва не загинал от жажда по смъртоносните пясъчни плажове на Каспийско море между Баку и Дербент. Грин нощувал в празните котли из пристанището, под обърнатите лодки или просто край стоборите.

Животът в Баку слага жесток отпечатък върху него. Той става печален, неразговорлив, а външните следи от живота в Баку — преждевременна старост — остават у Грин завинаги. Според думите му, още оттогава неговото лице заприличало на изпомачкана еднорублева банкнота.

Външността на Грин говореше по-добре от думите за характера на неговия живот. Той беше необикновено слаб, висок и по-прегърбен човек с лице, насечено от хиляди бръчки и белези, с уморени очи, които пламваха с прекрасен блясък само когато четеше или измисляше необикновените си разкази.

Грин не беше красив, ала бе изпълнен със скрито обаяние. Ходеше тежко, както стъпват носачите, съсипани от работа. Беше много доверчив и тази му доверчивост се изразяваше външно в приятелското сърдечно ръкостискане. Грин казваше, че най-добре познава хората по това, как те се ръкуват.

Животът на Грин, особено в Баку, по много сври черти напомня младостта на Максим Горки. И Горки, и Грин минават през босячеството, но Горки излиза от него човек с високо гражданско мъжество и най-голям писател реалист, а Грин — фантаст.

В Баку Грин достигнал до последната степен на нищетата, но не изменил на своето чисто и детско въображение. Той се спирал пред фотографските витрини и дълго разглеждал снимките, като се стремял да намери сред стотиците тъпи или повехнали от болести лица поне едно, което да говори за живот радостен, възвишен и безгрижен. Най-после той намерил такова лице — лицето на една девойка — и го описал в дневника си. Дневникът му попаднал в ръцете на хазяина на нощния приют, мерзък и лукав човек, който започнал да се гаври с Грин и непознатата девойка. Работата едва не свършила с кървава разпра.

От Баку Грин пак се върнал във Вятка, където пияният му баща искал от него пари. Но пари, разбира се, нямало.

Трябвало отново да измисля някакви причини, за да продължи съществуването си. Грин не бил способен на това. Пак го овладяла жаждата за щастливия случай и посред зима, в жестоки мразове, той тръгнал пеша за Урал да търси злато. От баща си получил три рубли за из път.

Грин видял Урал — дивата страна на златото — и в него пламнали наивни надежди. По пътя към рудника той вдигал много камъни, които се търкаляли в краката му, и старателно ги разглеждал с надежда да намери самородно злато.

Грин работил в Шуваловите мини, скитал из Урал заедно е едно добродушно старче странник (който по-късно се оказал убиец и

крадец), станал дървосекач и спускал дървета по реката.

Завърнал се от Урал, той плавал като моряк на шлепа на корабовладелеца Буличов — прочутия Буличов, взет от Горки за прототип в известната му пиеса.

Но и тази работа свършила...

Изглежда, че животът бил затворил своя кръг и в него нямало вече нито радост, нито разумна работа за Грин. Тогава той решава да отиде войник. Било му тежко и срамно да постъпва доброволец в тъпо дисциплинираната до идиотизъм царска армия, но още по-тежко било да лежи на гърба на стария си баща, който мечтаел да направи от Александър, първородния си син, „истински човек“ — доктор или инженер.

Грин служи в пехотен полк в Пемза. В полка за пръв път се среща с есерите^[3] и започва да чете революционни книги.

Оттогава — казва Грин — животът обърна към мен разбулена страната си, която преди ми се струваше тайнствена. Революционният ми ентузиазъм беше безпределен. При първото предложение на един есер — доброволец, взех хиляда прокламации и ги разпръснах по двора на казармата.

Грин служи около година, после дезертира от полка и отива на революционна работа. Този период от живота му е малко известен.

Работил е в Киев и в Севастопол, където се прочул между моряците и войниците от артилерията при крепостта като пламенен и увлекателен нелегален оратор.

Но и в опасностите и в напрегнатата революционна работа Грин си остава все същият съзерцател, както и преди. Ненапразно сам той казва за себе си, че жизнените явления го интересуват предимно зрително — обича да гледа и да запомня.

В Севастопол Грин живее през есента — през ясната кримска есен, когато въздухът ти се струва като прозрачна топла вода, налята в рамките на улиците, заливчетата и планините — и най-малкият звук преминава по нея като лека и дълго незамлъкваща тръпка.

„Някои оттенъци на Севастопол са влезли и в моите разкази“ — признава Грин. Но на всеки, който познава книгите на Грин, а познава и Севастопол, е ясно, че легендарният Зурбаган е почти точното описание на Севастопол, града на прозрачните заливчета, грохналите лодкари, слънчевите отблясъци, военните кораби, миризмите на прясна риба, акации и камениста земя и на тържествените залежи, издигащи към небето целия блясък и светлината на отразената черноморска вода.

Ако не беше Севастопол, нямаше да съществува и Гриновият Зурбаган с неговите рибарски мрежи, тропот на подковани моряшки ботуши по пясъчника, нощни ветрове, високи мачти и стотици светлини, танцуващи по пристанищната вода.

Нито в един от градовете на Съветския съюз не се чувствуваше така ясно, както в Севастопол, поезията на морския живот, изразена от Грин в следните редове:

Опасност, риск, власт на природата, светлини от далечна страна, чудесна неизвестност, припламваща любов, цъфтяща от срещи и раздели; увлекателен кипеж на срещи, лица и събития; безкрайно разнообразие на живот. А високо в небето — ту Южният кръст, ту Голямата мечка и всички материци пред зорките ти очи, въпреки че каютата е изпълнена с ненапускащата те родина, с нейните книги, картини, писма и сухи цветя...

През есента на 1903 година Грин бива арестуван в Севастопол на Графското пристанище и лежи в Севастополския и Феодосийокия затвор до края на октомври 1905 година.

В Севастополския затвор Грин за пръв път започва да пише. Той се отнася много свенливо към своите първи литературни опити и никому не ги показва.

Грин малко разказваше за себе си, не успя да завърши автобиографията си, затова много години от неговия живот не са известни почти никому.

След Севастопол в биографията на Грин има празнина. Знае се само, че е бил повторно арестуван и заточен в Тоболок, но по пътя избягал, промъкнал се до Вятка и през нощта отишъл при стария си

болен баща. Баща му открадва за него паспорта на умрелия в градската болница син на псалта Малгинов. Грин дълго време живее под това име и даже с него подписва първия си разказ.

С чуждия паспорт заминава за Петербург и тук във вестник „Биржевые ведомости“ бил отпечатан този разказ.

Това е първата истинска радост в живота на Грин. Той едва не разцелувал мърморкото вестникар, от когото купил броя със своя разказ. Грин уверявал вестникаря, че разказът е написан от него, но старецът не вярвал и подозрително гледал дългокракия, луничав младеж. От възмущение Грин не можел да върви, краката му треперели и се подкосявали.

Работата в есерската организация вече явно гнетяла Грин. Той я напуска скоро, като се отказва от възложеното му покушение. Завладял е от мисълта да пише. Десетки идеи го измъчват, той нетърпеливо търси форма за тях, но на първо време не я намира.

Пише още плахо, като иска да угоди на редактори и читатели, пише с онова добре познато на начинаещите писатели чувство, сякаш зад гърба му стои тълпа присмехулници и осъдително се вира във всяка дума. Грин още се страхува от бурята сюжети, която бушува у него и иска да се разрази.

Първият разказ, написан от Грин без задръжка, само по силата на свободния вътрешен подтик, е „Остров Рено“. В него вече проличават всички черти на бъдещия Грин. Това е сърдечен разказ за силата и красотата на девствената тропическа природа и жаждата за свобода на един моряк, дезертирал от военен кораб и поради това убит по заповед на командира.

Гриновите разкази вече се печатат. Годишите на унижения и глад наистина твърде бавно, но все пак отиват в миналото. Първите месеци на свободен и любим труд се струват на Грин чудо.

Скоро той отново е арестуван по старото дело за членуването му в партията на есерите, лежи една година в затвора и бива заточен в Архангелска губерния — в Пинега, а по-късно в остров Кег.

През заточението той пише много, чете, ходи на лов и, според думите му, даже си отпочинал от прежния каторжен живот.

През 1912 година Грин се връща в Петербург. Тук започва най-хубавият период от неговия живот, нещо като „болдивдската есен“. По това време той пише почти непрекъснато. С ненаситна жажда прочита

много книги, иска всичко да узнае, да изпита, да го вложи в разказите си.

Скоро занася на баща си във Вятка своята първа книга. Грин искал да зарадва стареца, който вече се бил примирил с мисълта, че синът му Александър е станал негоден за нищо скитник. Бащата не повярвал. Трябвало Грин да покаже на стареца договорите с издателствата и другите документи, за да го убеди, че наистина е станал „човек“. Тази среща е последната между бащата и сина — старецът наскоро умрял.

Февруарската революция заварва Грин във Финландия в селището Лунатиоки. Той я посреща с възторг. Научил за революцията, Грин веднага се запътва пеша към Петроград — влаковете вече не се движели. Той оставя в Лунатиоки всичките си вещи и книги, даже портрета на Едгар По, с който никога не се разделял.

Почти всички, които са писали за Грин, говорят за близостта на Грин с Едгар По, Хагард, Джозеф Конрад, Стивънсън и Киплинг.

Грин обичаше „безумния Едгар“, но мнението, че е подражавал на него и на другите изброени писатели, не е вярно. Мнозина от тях Грин опознава вече като напълно оформен писател.

Грин много ценеше Мериме и смяташе неговата „Кармен“ за една от най-хубавите книги в световната литература. Четеше много Мопасан, Флобер, Балзак, Стендал, Чехов (Грин е потресен от Чеховите разкази), Горки, Суифт и Джек Лондон. Той често препрочита биографията на Пушкин, а в зрели години се увлича да чете енциклопедии.

Грин не беше разглезен от внимание и затова много го ценеше.

Дори най-обикновената ласка или другарска постъпка в човешките отношения предизвикаха у него дълбоко вълнение.

Така се случило например, когато животът среща за пръв път Грин с Максим Горки. Било през 1920 година. Грин е повикан в Червената армия и служи в караулен полк в град Остров край Псков, Там се разболява от петнист тиф. Откарват го в Петроград. Заедно със стотици тифозни го слагат в боткиновите бараки. Грин боледува тежко. От болницата излиза почти инвалид.

Без подслон, още болен, гладен, с тежко замаяна глава, той скита по цели дни из гранитния град да търси храна и топлина. Това е времето на опашките, дажбите, газеничетата, сухите корички хляб и

ледените квартири. Мисълта за смъртта става все по-натрапчива и силна.

В това време — пише в своите непубликувани спомени жената на писателя — Максим Горки спаси Грин. Той научил за тежкото положение на Грин и направи за него всичко. По молба на Горки дадох на Грин рядката за ония времена академична дажба и стая на Мойка, в Дома на изкуствата — топла, светла, с легло и маса. На измъчения Грин особено скъпоценна се стори тази маса — на нея той можеше да пише. Освен това Горки даде на Грин работа.

От най-дълбоко отчаяние и очакването на смъртта Грин беше възвърнат към живота от ръката на Горки. Често нощем, като си спомняше своя тежък живот и помощта на Горки, Грин, още незакрепнал от болестта, плачеше от благодарност.

През 1924 година Грин се премества във Феодосия. Иска му се да живее в тишина, по-близо до любимото море. В тази му постъпка е отразен верният инстинкт на писателя. Животът край морето е онази реална хранителна среда, която му дава възможност да измисля разказите си.

Грин живее във Феодосия до 1930 година. Там пише много, пише предимно зиме, сутрин. Понякога с часове седи в креслото, пуши и мисли. И през това време не биваше да бъде смущаван. В тези часове на размишления и свободна игра на въображението съсредоточеността беше нужна на Грин много повече, отколкото в часовете на работа. Той потъваше в своите размисли така дълбоко, че ставаше почти глух и сляп, и да го извадиш от това състояние беше трудно.

През лятото Грин почиваше. Правеше лъкове, скиташе край морето, занимаваше се с бездомни кучета, опитомяваше ранен ястреб, четеше, играеше билиард с веселите феодосийски жители — потомци на генуезци и гърци. Грин обичаше Феодосия — знойния град край зеленото, възмътно море, построен на бяла, камениста земя.

През есента на 1930 година Грин се премества от Феодосия в Стар Крим — града на цветята, тишината и развалините. Тук в самота той умира от мъчителна болест — рак в стомаха и белите дробове.

Грин умира също тъй тежко, както бе и живял. Той помолва да поставят леглото му до прозореца. Навън синият далечните Кримски планини и небето ярко свети като отблясък на любимото и завинаги загубено море.

В един от разказите на Грин — „Възвръщане“ — има редове, сякаш написани от него за собствената му смърт — така точно предават обстановката, при която умира Грин:

Краят настъпи при светлината на широко отворените прозорци, пред лицето на полските цветя. Вече задъхвайки се, помоли да го пренесат до прозореца. Той гледаше хълмовете, като поемаше с кървящия остатък от дробовете си последните глътки въздух.

Преди смъртта си Грин силно тъгува за хората — това по-рано никога не се бе случвало с него.

Няколко дни преди смъртта му от Ленинград изпращат авторските екземпляри на последната Гринова книга — „Автобиографична повест“.

Грин слабо се усмихва, опитва се да прочете надписа на корицата, но не успява. Книгата пада от ръцете му. Очите му вече добиват израза на тежка, мрачна пустота, очите на Грин, умеещи така необикновено да виждат света, вече умираха.

Последната дума на Грин — полустон, полушепот — е: „Умирам“.

Две години след смъртта на Грин ми се случи да ида в Стар Крим, в къщата, където бе умрял писателят, и на проба му.

Около малката бяла къща сред гъста и свежа трева цъфтяха полски цветя. Листата на ореха, повехнали от зноя, миришеха тръпчиво на лекарство. В стаите със строга, скромна обстановка цареше дълбока тишина, на варосаната стена лежеше рязък слънчев

лъч. Той падаше върху единствената гравюра на стената — портрета на Едгар По.

Гробът на Грин в гробищата зад старата джамия беше обрасъл с тръни.

Духаше вятър от юг. Много далече, зад Феодосия, като сиво-синя стена се издигаше морето. А над всичко — над къщата на Грин, над гроба му и над Стар Крим, цареше безмълвието на безоблачния летен ден.

Грин умря, като ни остави да решаваме въпроса нужни ли са на нашето време такива безумни мечтатели, какъвто беше той.

Да, на нас са ни нужни мечтатели. Време е да се избавим от насмешливото отношение към тази дума. Мнозина още не умеят да мечтаят и може би затова те все не могат да влязат в крак с времето.

Ако се отнеме на човека способността му да мечтае, то ще отпадне една от най-мощните подбудителни причини, раждащи културата, изкуството, науката и желанието за борба в името на прекрасното бъдеще. Но мечтите ни не трябва да бъдат откъснати от действителността, те трябва да предугаждат бъдещето и да създават у нас чувството, че вече живеем в това бъдеще и самите ние ставаме по-други.

Прието е да се мисли, че мечтите на Грин са откъснати от живота, че са фантастична и нищо не значеща игра на ума. Прието е да се мисли, че Грин е авантюристичен писател, наистина майстор на сюжета, но човек, чиито книги са лишени от социално значение.

Значението на всеки писател се определя от това как той ни въздейства, какви чувства, мисли и постъпки предизвикват неговите книги, обогатяват ли ни със знания или се четат като забавно подредени думи.

Грин насели своите книги с народ от смели, простодушни като деца, горди, самоотвержени и добри хора. Тези цялостни, привлекателни хора са окръжени от свежия, благоухаещ въздух на Гриновата природа — напълно реална, запленяваща сърцето със своето очарование. Светът, в който живеят героите на Грин, може да се стори нереален само на човек беден духом. Онзи, който е изпитал лекото замайване още от първата глътка солена и топъл въздух на морските

крайбрежия, веднага ще почувствува истинността на Гриновия пейзаж, широкото дихание на Гриновите страни.

Разказите на Грин събуждат у хората желание за разнообразен живот, изпълнен с риск, смелост и „чувство за възвишеното“, присъщо на изследователите, мореплавателите и пътешествениците. След като прочетеш разказите на Грин, иска ти се да видиш цялото земно кълбо — не измислените от Грин страни, а съществуващите, истинските, изпълнени със светлина, с гари, с разноезичния шум на пристанищата, с човешки страсти и с любов.

Земята ме блазни — пише Грин. — Океаните ѝ са огромни, островите ѝ — безбройни, а има и твърде много тайнствени, ужасно интересни кътчета.

Приказката е необходима не само на децата, но и на възрастните. Тя предизвиква вълнение — източник на възвишени и човечни отрасти. Тя не ни дава да се успокоим и ни показва все нови, блестящи далечини, друг живот, тя ни вълнува и ни кара страстно да желаем този живот. В това е нейната ценност и в това е ценността на неизразимото понякога с думи, но ясно и могъщо обаяние на Гриновите разкази.

Нашето време обяви безпощадна борба срещу филистерите, невежите и лицемерите. Само един лицемер може да каже, че трябва да се задоволим с постигнатото и да спрем. Велико е постигнатото, но занапред ни предстои още по-велико. Нови, високи и трудни задачи застават в близката далечина на бъдещето, задачи за създаване на новия човек, възпитаване на нови чувства и нови отношения между хората, достойни за социалистическия век. Но за да се борим за това бъдеще, трябва да умеем да мечтаем страстно, дълбоко и действено, трябва да възпитаваме у себе си непрекъснат стремеж към осмисленото и прекрасното. С този стремеж беше богат Грин и той ни го предава чрез книгите си.

Говорят за авантюризъм в сюжетите на Грин. Вярно е, че авантюристичният сюжет у него е само обвивка на по-дълбокото съдържание. Трябва да си спяп, за да не виждаш в книгите на Грин любовта му към човека.

Грин е не само великолепен пейзажист и майстор на сюжета, но освен това е и много тънък психолог. Той пише за саможертва и мъжество — героични черти, заложені у най-обикновените хора. Той пише за любовта към труда, към професията, за изследваната и могъща природа. Най-после малцина писатели са писали така чисто, благоговейно и развълнувано за любовта към жената, както това прави Грин.

Можех да приведа тук стотици откъси от книгите на Грин, вълнуващи всекиго, който не е загубил способността да се вълнува от гледката на прекрасното, но читателят ще ги намери сам.

Грин казваше, че:

Цялата земя, с всичко, каквото има на нея, ни е дадена за живота, за утвърждаването на този живот навсякъде, където той съществува.

Грин е писател, нужен на нашето време, тъй като той е дал своя принос в делото за възпитаване на възвишени чувства, без които е невъзможно да се осъществи социалистическото общество.

[1] Вълчи билет — билет за неблагонадеждност (преди революцията). — Б.пр. ↑

[2] Дубок — вид голяма лодка по Дон и Днепър. — Б.пр. ↑

[3] Есери — социалреволюционери. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.